Roman Albreht

A TÁRSULT MUNKÁRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY A SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁSI VISZONYOK FEJLŐDÉSÉNEK ÉS MEGSZILÁRDÍTÁSÁNAK ALAPJA*

A társult munkáról szóló törvény tervezetének eszmei politikai alapjairól Roman Albreht olvasta fel vitaindító beszámolóját. Többek között a következőket mondta:

– A társult munkáról szóló törvény tervezete – kezdte beszámolóját Roman Albreht –, a szocialista önigazgatási viszonyaink eddigi fejlődése folyamán és társadalmi igazoltságában nyert tapasztalataink, valamint a szocialista önigazgatási viszonyok társadalmi-gazdasági, institucionális alapjai sokévi fejlesztésének, kiépítésének és az erre alapuló társult munka rendszerének eddigi fejlődése folyamán szerzett tapasztalataink eredménye. A törvénytervezet felvázolása, kidolgozása folyamán a szocialista önigazgatási társadalmi viszonyok fejlesztésének a JKSZ X. kongresszusán meghatározott és elfogadott irányvonala volt a fő útmutatónk.

– A törvénytervezet megalkotására nagyon kedvezően hatottak a JKSZ X. kongresszusán hozott hátarozatok és az alkotmányos rendelkezések alkalmazása eredményeként kialakult általános társadalmi feltételek, amelyek a társult munkában a viszonyok átalakulásában, a társadalmi-politikai rendszerben és a társadalmi-politikai viszonyokban bekövetkeztek. E tényezők között különösen jelentős a JKSZ akcióképességének erősödése. A JKSZ akcióképessége a társult munkában és a társadalomban a viszonyok átalakítása közben kifejtett közvetlen tevékenysége által erősödött meg és fejlődött. A JKSZ tevékenysége által szilárd és közvetlen támaszt nyújtott a társult munkában a dolgozóknak és azok szervezett társadalmi-politikai tényezőinek elkötelezett, alkotó tevékenységéhez.

– Mindez – folytatta Albreht – lehetővé tette aránylag rövid időn belül a társult munkában a viszonyok valamint az önigazgatási társult munka

* A JKSZ Központ Bizottságának harmadik ülésén elhangzott vitaindító beszámoló. A szöveg a Borba 1975. ápr. 18-i számában közölt kivonat fordítása.

rendszerének az alkotmányban meghatározott társadalmi-gazdasági alapjai lényeges komponenseinek kidolgozását és fejlesztését. Ezekből következtek, alakultak ki a társadalmi-gazdasági kategóriák, társadalmi-jogi és önigazgatási intézmények, intézetek, a társult munkában a magatartás alapvető társadalmi normái, a dolgozóknak és társadalmi-jogi személyeknek jogai, kötelezettségei és felelőssége a társadalmi újratermelés folyamán, az egymás közötti viszonyokban, és a társadalmi közösség iránti viszonyban. Kialakultak azok a normák is, amelyek az önigazgatás, valamint a társadalmi tulajdon társadalmi védelmére vonatkoznak.

Roman Albreht a továbbiakban kifejtette, hogy a szocialista önigazgatási viszonyok és e viszonyokon alapuló társult munka rendszere társadalmi-gazdaság i és intézményes alapjainak megteremtése, továbbfejlesztése és tökéletesítése bizonyítja társadalmunk vitális alkotó erejét, szilárd elhatározását és eltökéltségét, hogy az anyagi alap fejlődésével és az általános társadalmi feltételekkel összhangban kitartóan harcoljon a szocializmus céljainak megvalósulásáért, a dolgozók és a munkások felszabadulásáért. A mi szocialista társult munka rendszerünk sikeresen felveszi a harcot a korszerű szocialista társadalom néhány ellentmondásával, amelyeket éppen a szocialista termelési viszonyok továbbfejlesztése által a dolgozók és munkások felszabadításának folyamán kell megoldani. Olyan ellentmondásokról van szó, amelyeket nem könnyű áthidalni.

A társadalmi konzervatizmus két formája

– Az állami tulajdon monopóliuma alapján a munka és a munkaeszközök igazgatásában az államapparátus monopóliuma újjáéledésének hívei nálunk szemet hunynak ezen ellentmondások felett. Az eddigi tapasztalataink – folytatta Albreht – egyértelműen arról tanúskodnak, hogy az államapparátus és a szervezetek apparátusának monopóliuma nem képes utat és módot találni az ellentmondások megoldására, sőt gátolja azok áthidalását. Ez a tény egyértelműen felfedi annak a pozíciónak a konzervatív társadalmi lényegét, amely a jelenlegi társadalmi fejlődésünk feltétele mellett az igazgatásban az államapparátus monopóliumának feljújításáért küzd.

– Az ilyen társadalmi konzervatizmus eszmei és politikai téren nálunk két formában, látszólag két különböző koncepcióban nyilvánul meg: a centralista állami tulajdon sztalinista felfogásában, amely közvetlenül, vagy közvetve az ún. Kominform féle tendencióhoz kapcsolódik valamint a látszólagos „ultrabaloldali" elméletekben és nézetekben, amelyek a dolgozók spontán, institúció nélküli akciója mellett szállnak síkra. E nézetek és elméletek értelmében a társult munkában a dolgozók meg vannak

fosztva saját önigazgatási szervezetüktől. Ennek a közvetlen következménye lenne, hogy szükségszerűen meg kell jelenni az állami kényszernek, azoknak a társadalmi-gazdasági ellentmondások leküzdésének egyetlen tényezőjeként, amelyek a társadalom anyagi alapjának adott fejlettségi fokán elkerülhetetlenül felmerülnek. Eszerint az „ultrabaloldali" elmélet a társadalmi gyakorlatban ugyanahhoz a konzervatív pozícióhoz vezet, vagyis az igazgatásban az államapparátus monopóliumának védelméhez.

– Ebből az a következtetés vonható le, hogy a társult munkában a dolgozókat a mi társadalmi fejlődésünk feltételei mellett demokratikus, önigazgatási szervezettséggel kell felölelni. Ez az előfeltétel a társult munkában dolgozók társadalmi-gazdasági helyzetének sikeres megvalósításához, és ilyen feltételek mellett tudják leküzdeni a szervezetlen, spontán erőktől eredő nyomást és ellenállást. Az egyes dolgozóknak illetve a demokratikus önigazgatási rendszerbe be nem szervezett dolgozóknak objektíve nincs elegendő társadalmi, de gazdasági és politikai erejük sem arra, hogy sikeresen legyőzzék a bürokrata és technokrata monopólium maradványainak nyomásait, sem azokat az anarchista erőket, amelyek a rossz munkából, fegyelmezetlenségből, rendbontásból, felelőtlenségből erednek és az önigazgatás fedezékében húzódnak. A szervezetlen, spontán erők mindkét neme nyomásának leküzdéséhez és az önigazgatás alapjainak sikeres kiépítéséhez a dolgozóknak akkor van meg a kellő társadalmi erejük, ha társadalmilag, gazdaságilag és politikailag szervezettek. Más szavakkal, akkor tudják a dolgozók mindezt elérni, ha a jövedelem alapján a társult munkában önigazgatási szervezettségben dolgoznak, szervezett politikai hatalmat, illetve államot képviselnek, ha szervezett társadalmi-politikai tényezőként hatnak a Kommunista Szövetség, Szakszervezet, a Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége stb. keretében.

– Erre fel kell figyelni –, hangsúlyozta Albreht – mert nálunk időnként még előfordulnak különböző nézetek és nyomások, amelyek a nagyobb demokráciáért vívott harc zászlója alatt háttérbe szorítják az önigazgatást a spontanitás terén. A gyakorlatban ez a dolgozók demokratikus önigazgatási szervezettségének gyengítésében nyilvánul meg.

A most megvalósuló társadalmi átalakulás lényege egy új, átfogó, forradalmi tett. Általa leromboljuk azt a társadalmi-gazdasági és intézményes alapot, melyre a dolgozók nevében történő igazgatás támaszkodott. Ezt a forradalmi tettet azonban nem lehet a dolgozók és más munkások spontán akciójával megvalósítani. Feltétlenül szükséges, hogy a dolgozók önálló önigazgatási akciója a szocialista önigazgatási társadalmi erők szervezett, irányzatos és elkötelezett hatása mellett, szilárd, szervezett társadalmi támogatásában részesüljön.

A társult munkában a dolgozók szervezettsége társadalmi-gazdasági alapjának – folytatta Albreht – lényeges tényezője az eszközök társadalmi-gaz

dasági társulása, vagyis a munkafeltételek és eredmények társulása a társult munkában dolgozókkal, hogy annak alapján szervezzék meg a társult munkát, azt igazgassák, illetve azzal rendelkezzenek.

Új lépés a forradalmi átalakulásban

A társadalom jelenlegi fejlődési időszakában az új alkotmány alapján megvalósuló társadalmi átalakulás újabb lépést jelent a dolgozók és munkások felszabadulásához vezető úton. Egyben új lépés a társadalom forradalmi átalakulásában, amely a népfelszabadító háborúban gyökerezik, és Az állami gazdasági vállalatoknak és felsőbb gazdasági társulásoknak a munkaközösségek részéről történő irányításáról szóló alaptörvény meghozatalával 25 évvel ezelőtt indult meg közvetlenül, és lendült előre.

– Ezt az egész időszakot kitöltötték a társadalmi átalakulás igen intenzív folyamatai, az első lépések meghatározására irányuló alkotó munka, a szocialista önigazgatásunk társadalmi-gazdasági alapja elemeinek gyakorlati ellenőrzése és továbbépítése; továbbá a folyamatok megakadályozására, aláaknázására irányuló unitarisztikus-bürokratikus, restaurációs illetve liberalista, kispolgári és technokrata erők elleni politikai harcokkal telt el ez az idő.

Az új alkotmány, melynek a társult munkára vonatkozó rendelkezéseit feldolgozza és kifejti A társult munkáról szóló törvény tervezete – a társadalom fejlődésének folyamatába minőségi változást hozott. Ez abban nyilvánul meg, hogy az egész társadalmi rendszer alkotója, tényezője a társult munka dolgozója, a társadalmi újratermelés hordozója.

– A társadalmi átalakulás, melynek részesei vagyunk, mondta Roman Albreht, megköveteli, hogy a társadalmi-gazdasági viszonyok „hagyományos" alapjait és intézményes formáit olyan alapokkal és intézményekkel cseréljük fel, amelyek ezekben a fejlődési folyamatokban elősegítik a szocialista önigazgatási viszonyoknak a társult munka konzisztens és egységes rendszerévé alakulását, és ez a társadalmi-gazdasági szempontból funkcionális rendszer a dolgozók eszközéül szolgál, amely lehetővé teszi, hogy a dolgozók kezükben tartsák az egész társadalmi újratermelést és a társadalmi viszonyokat.

Ezek szerint a demokratikus önigazgatási viszonyok és institúciók fejlődését meg kell védeni a visszaélési lehetőségektől, mindazokkal szemben, akik fel akarnák újítani a más munkájának alárendelésén alapuló viszonyokat. Ilyen törekvések valóban léteznek. Ezért az alkotmány, az önigazgatási demokratikus viszonyokat és institúciókat két mechanizmussal védi, melyeket A társult munkáról szóló törvény tervezete tovább fejleszt és intézményesít. Az alkotmány előírja, hogy alkotmányellenes

a társadalmi viszonyoknak minden olyan formája, amely a munkafeltételeknek és az eredményeknek a dolgozóktól való elidegenítésén alapszik. Úgyszintén alkotmányellenes a társult munkában és a társadalomban a jogok gyakorlásának olyan formája és módja, amely gátolná vagy csorbítaná másoknak az azonos jogait, valamint azonos feltételek mellett azonos jogainak megvalósulását.

Annak érdekében, hogy a dolgozók ellenőrizhessék a törvénytervezetben ajánlott megoldásokat, folytatta Albreht, a szervezett vitát úgy kell vezetni és irányítani, hogy a dolgozó egyszerre vizsgálja és elemezze a környezetében a viszonyokat és a törvénytervezetben felvázoltakat. Ily módon lehet legsikeresebben elkerülni, hogy a vita ne jusson a társult munkában és a társadalomban a viszonyok doktrinális megközelítésének, statikus vizsgálatának csapdájába.

Három alapvető követelmény

– A törvénytervezet – folytatta tovább Roman Albreht –, elfogadott társadalmi álláspontra alapul, amely szerint a társult munkára vonatkozó alkotmányos rendelkezéseket ki kell dolgozni és továbbfejleszteni, továbbá amely szerint a törvény rendelkezései alapján meg kell alkotni a társadalmi-gazdasági kategóriákat, a társadalmi-jogi és önigazgatási intézményeket, institúciókat.

– A törvénytervezet megalkotása folyamán elsősorban három fő követelmény megvalósítására törekedtünk:

Az első: A törvénytervezetben azokat az alkotmányos rendelkezéseket kell kidolgozni és továbbfejleszteni, amelyek a társult munkában a dolgozó társadalmi-gazdasági helyzetét, jogait és a jogokkal kapcsolatos kötelezettségét, társadalmi felelősségét határozzák meg. Egy olyan egységes, társadalmilag és gazdaságilag konzisztens rendszert kell alapul kidolgozni, amely a dolgozóknak támaszul, alapul és védelmül szolgál, amelyre építhetik és amely alapján megvalósíthatják helyzetüket a társadalmi újratermelésben és a társadalomban.

A második: A törvénytervezetben egységes, szisztematikus alapot kell teremteni mindazokhoz a viszonyokhoz, amelyekbe a társult munkában a dolgozó kerül, és mindazokhoz a funkciókhoz, amelyeket a társadalmi újratermelés folyamán és a társadalomban végez a dolgozó a társadalmi eszközökkel végzett munkára való alkotmányos joga alapján.

A harmadik: E szisztematikus alapnak és a belőle következő törvényes normáknak meg kell felelniük a JKSZ X. kongresszusának határozataiban aszocialista önigazgatási viszonyok megjelölt irányvonalai alapján a társadalmi fejlődés követelményeinek és szükségleteinek az adott fejlődési

időszakban, mely követelmények reálisan a társadalmi átalakulás folyamatában valósíthatóak meg a társult munka dolgozóinak teljes, szervezett és elkötelezett tevékenysége mellett, akik e tevékenységükben angazsálják önigazgatási szervezeteiket is és a társadalmi-politikai szervezeteiket.

A törvénytervezet koncepcióinak lefektetése – mondta Albreht – szükségessé tette a szocialista önigazgatási társult munka társadalmi-gazdasági identitásának kidolgozását, melynek társadalmi szubjektuma a társult munka dolgozója, és amely identitás a szocialista önigazgatási társadalmi viszonykból nő ki az egész társadalmi berendezés institúcionális alapjaként. A társult munka történelmi jelentőségű társadalmi-gazdasági kategória. Megjelenését a társadalmi termelőerők fejlődése eredményezi, illetve a társadalom fejlődése folyamán objektív törvényszerűség.

Az emberi munka termelékenységének növelésére irányuló állandó erőfeszítések és a társadalom termelőerőinek ezzel járó folytonos fejlesztése a munka mind fokozottabb és szerteágazóbb megosztását és mind nagyobb társadalmasítását eredményezi, vagyis az egész társadalmi tevékenység keretében a munka mind nagyobb összekapcsolódását feltételezettségét és függőségét idézi elő. Ez két egymással ellentétes folyamat, de lényegében az ellentétek dialektikus egységét képezik, mert objektíven csak ilyen alapon lehet biztosítani a társadalom termelőerőinek és a munka társadalmi termelékenységének fejlődését.

Ebből az a jelentős következtetés vonaható le, hogy a termelőerők elért fejlődési fokán a munka társítása nem múlik, és nem is múlhat az emberek jóakaratán. Ez egy objektív szükségszerűség. Röviden, a társadalmi munka egészében véve, objektíve társult, egymás között kapcsolatban álló, összefüggő, melyen belül állandó a további társulás, összefonódás, a további társadalmi-gazdasági homogenizálódás.

Hogyan valósítható meg a munka és a munkaeszközök társítása

– A korszerű társadalom előtt, tehát előttünk is nem úgy vetődik fel a kérdés, hogy akarjuk-e a társulást, az összekapcsolódást a társult munkában vagy sem, hanem a következő kérdések merülnek fel: milyen társadalmi-gazdasági alapon valósítsuk meg a munka és az eszközök társítását, min alapulhatnak a viszonyok a társult munkában és a társult munka egymás között kapcsolatban álló részeiben, amelyek önálló társult munka szervezetekként alakultak meg, milyen alapon, milyen eszközökkel és milyen formában kell leküzdeni az általános társadalmi és közös érdekek meghatározásában objektíve felmerülő ellentmondásokat, továbbá hogyan lehet egybehangolni az egyéni érdekeket ezekkel az érdekekkel.

A mi társadalmi közösségünkben a társult munka a társadalmi tulaj-

donon alapul, amely a szocialista önigazgatási viszonyok társadalmi-gazdasági gerincét képezi. Ezért a társult munka fogalma alatt szocialista társult munkát értünk. A társult munkáról szóló törvénytervezet ilyen társadalmi értelmezésben foglalkozik a társult munkával. Eszerint a mi társadalmi feltételeink mellett a társult munka társadalmi jellegét ugyanazok a társadalmi-gazdasági és társadalmi-politikai komponenesek határozzák meg, amelyek a szocialista önigazgatási társadalmi viszonyok jellegét is. Ezek a komponensek a társadalmi tulajdon, a munkásosztály és a munkások hatalma, a dolgozóknak a társadalmi eszközökkel történő munkára való joga és az önigazgatás, amely a társadalmi újratermelésben és a társadalomban a viszonyok rendezésében legkorszerűbb formája és módja.

– Ezeket a meghatározó tényezőket, amelyek a társult munka társadalmi jellegét adják, és amelyeket az alkotmány ír elő, a törvénytervezetben tovább kellett fejleszteni és feldolgozni, majd ennek alapján kidolgozni a társult munka intézményes alapjait.

– Konkrétan ez azt jelenti, hogy a társadalmi átalakulás folyamatában két alapvető követelménnyel kell számolni. Az egyik az, hogy meg kell valósítani az eszközök társulását a társult munkában dolgozókkal. A másik, hogy az alapszervezet megvalósított eredménye és jövedelme valamint a dolgozó személyi jövedelme közötti kapcsolat, feltételezettség és függőség alapjául szolgáló társadalmi-gazdasági alapba társadalmi-gazdasági ösztönző tényezőket kell beépíteni, amelyek elősegítik a munka és az eszközök ésszerű felhasználását, illetve azok társítását a társadalmi újratermelés keretében, amely biztosítja a társadalmi újratermelés folyamán a munka és az eszközök társadalmilag legoptimálisabb angazsálását.

– A társult munka alapjaiban ezeknek az orientációs vonalaknak a megvalósítása az önigazgatási gyakorlatban összefonódik két tendenció legyőzésével, amit a tervszerűtlen munka hoz magával még mindig.

E tendenciók egyike egyoldalúan, a dialektikus összefüggésekből kiszakítva, csak a munka és az eszközök társítását szemléli. Társadalmi valóságunkban legtöbbször e szemléletre támaszkodnak a munka és az eszközök igazgatásában az állami monopólium-apparátus felújításának szószólói. Ők azt állítják, hogy a decentralizált igazgatás – amely az árutermelés feltételei mellett a dolgozóknak a társadalmi eszközökkel végzett munkához való jogának előfeltétele – és a társadalmi újratermelés hatékony ügyvezetése két egymással összeegyezhetetlen, ellentétes dolog. Szerintük a két dolog összevonásával nem lehet megteremteni a társadalmi újratermelés hatékony rendszerét. Az ilyen felfogást a mi eddigi önigazgatási gyakorlatunk már megcáfolta.

A másik tendenció a közös birtoklásra és magántulajdonra való törek-

vésből ered, amely a társadalmi tulajdont csoport- és magántulajodonná igyekszik alakítani.

– A társult munkáról szóló törvény tervezetében javasolt megoldások felvázolása és kialakítása alkalmával a kiindulópont az a követelmény volt, hogy a társult munka társadalmi-gazdasági alapját úgy kell megalkotni, hogy a társult munkában a dolgozók objektíve a munka, az igazgatás és a munka feltételeivel és eredményeivel való gazdálkodás társadalmi szubjektumává váljanak.

A jövedelmet csak a dolgozók valósítják meg

– Az alkotmány szerint azon dolgozók elidegeníthetetlen joga a munka és az eszközök feletti igazgatás, a társult munka szervezete munkája és ügykezelése feletti igazgatás, valamint a társadalmi újratermelési viszonyok egészében az ügyekezelés és az eszközök feletti igazgatás, akik munkájukat társítják más dolgozóknak a társult munka alapszervezetében társadalmi eszközökkel végzett munkájával. Ennek az alapvető alkotmányos tételnek megvalósítása érdekében a törvénytervezet meghatározza, hogy a munka és a termelés feltételét képező összes társadalmi eszközök el vannak osztva az alapszervezetekben, tekintet nélkül arra, hogy milyen formában vannak, és a munka illetve termelés mely funkciójához kapcsolódnak – röviden, azokban van domiciliumuk, ügykezelésüket a dolgozók intézik, akik munkájukat az alapszervezetben társították.

– Ezzel összhangban a társadalmi újratermelés folyamán a társadalmi eszközök koncentrációja, mozgása, forgalma a munka és az eszközök társításának formájában valósul meg, melyet a társult munka alapszervezeteinek dolgozói meghatározott közös érdekek illetve szélesebb társadalmi érdekek megvalósítására társítanak, vagy a társult munka alapszervezeteinek dolgozói célrendeltetésű társadalmi eszközök társítása formájában meghatározott közös szükségletek és általános társadalmi szükségletek anyagi alapjaként társítanak.

A társadalmi tulajdont képező társadalmi eszközök, amelyek a munka, illetve termelés feltételei, többé nem koncentrálódhatnak semmilyen más alapon, csak a munka és az eszközök társításának elve alapján.

– Jelentős a törvénytervezet sorok közötti mondanivalója, mely szerint a társult munka keretében a munka és az eszközök társítása nem tekintendő „egy alapszervezet eszközeinek" más alapszervezetbe történő befektetésnek, hanem a társult munka folyamán az egymás közötti viszonyokban a társadalmi eszközök társításaként fogható fel. Ezzel áthidaljuk a klasszikus hitelviszonyok jellegét, mely olyan hatást kelthet, mintha az

alapszervezetek közös tulajdonában levő eszközökről és nem társadalmi eszközökről lenne szó.

– A törvénytervezetben – mondta Albreht – fel van dolgozva az az alkotmányos elv, mely szerint a jövedelmet csak az alapszervezet illetve a munkaközösség dolgozói, szerzik, tekintet nélkül arra, hogy a társadalmi újratermelés viszonyainak összességében hol és milyen alapon valósul meg. Ennek az alkotmányos elvnek a normatív feldolgozása által társadalmilag megengedhetetlenné válik a társult munkában az alapszervezeten illetve a munkaközösségen kívüli jövedelemszerzés. Ez lehetőséget nyújt a társult munkában dolgozóknak az igazgatásra, hogy a szerzett jövedelem egészéről döntsenek.

– A társult munka önigazgatási szervezete ezzel a társult munka dolgozójának funkciójává válik, amely által a dolgozó megvalósítja a munkában és a társadalmi újratermelésben társadalmi-gazdasági helyzetét, munka- és igazgatási funkcióit.

Az önigazgatási társult munkaszervezetének ilyen alkotmányos meghatározásának továbbfejlesztése és feldolgozása folyamán a törvénytervezetben a kiinduló pont az alapszervezet, vagyis az önigazgatási szervezésnek az a sejtje, melyben a dolgozó saját munkáját más dolgozók munkájával társítva a társult munka dolgozójává válik, és ezáltal társadalmi lehetősége lesz a társadalmi eszközökkel végzett munkára való jogának megvalósítására.

– Ezzel összhangban a törvénytervezet értelmében az alapszervezet megszervezése a társult munkában a dolgozók joga is, és a társadalmi közösség iránti felelőssége is.

Az alapszervezetben a dolgozók megszervezéséről beszélve, a továbbiakban Roman Albreht kifejtette, hogy az alapszervezet nem tekinthető csupán a társult munka egyik lehetséges szervezési formájának. Az alapszervezet az egyedüli alapvető formája az önigazgatási szervezetnek, melyből kinőnek és amelyre alapulnak az önigazgatási szervezetek többi formái. A munkaközösség és az egységes munkaszervezet az egyedüli alakzat, amelyben a dolgozó társult munka dolgozójává válhat, aki a társadalmi eszközökkel végzett munkára jogosult. Másrészt, az alapszervezet társadalmi intézményes meghatározásával a dolgozók a társult munka folyamán az önigazgatási szervezetet saját alapszervezeteiknek a társadalmi újratermelés viszonyaiban megvalósuló munka-, termelési- és ügyviteli kapcsolatai alapján, és a társult munkában megvalósuló egyéb közös érdekek alapján a munka és az eszközök társításának, összekapcsolásának szerepével ruházzák fel.

Ezáltal – mondta Albreht – túlhaladjuk azt a társadalmi gyakorlatot amely szerint a társult munka megszervezésében még mindig megmaradnak azoknak a társadalmi viszonyoknak a maradványai, amelyek szerint a

társult munka szervezete eszközként szolgál a dolgozók munkájának olyan érdekek alá való rendeléséhez, mely érdekek a dolgozóktól elidegenített eszközökre jellemző társadalmi viszonyok között alakulnak ki. Az alapszervezet a dolgozók eszköze lesz.

Roman Albreht a továbbiakban beszélt a törvénytervezet azon részeiről, amelyek a társadalmi gyakorlatban megvalósuló önigazgatás szempontjából igen jelentősek.

Ő külön kitért a közvetlen döntéshozatalra, a küldötti rendszerre és a továbbiakban a következőket mondta:

– A másik, társadalmi szempontból igen jelentős álláspont, amelyre a törvénytervezet alapul, az a tudat, hogy a társult munkában a dolgozók önigazgatása és politikai hatalmuk gyakorlása a társult munka dolgozóinak egymás között dialektikusan kapcsolatban álló és összefüggő társadalmi funkcióinak összességét képezi. Ezek képezik az önigazgatási társult munka rendszerének szerves egészét, melyet ugyanaz a társadalmi struktúra, vagyis a társult munka dolgozói és más munkások közösen alkotják.

A társadalmi eszközökkel végzett munkából eredő jövedelem – társadalmi jövedelem

A társadalmi-gazdasági viszonyok megnyilvánulásaként a jövedelmi viszonyokról beszélve Roman Albreht többek között a következőket mondta:

– A törvénytervezetben a jövedelem társadalmi-gazdasági kategóriájának illetve a jövedelmi viszonyoknak meghatározásában a kiindulópont az, hogy a jövedelem egyszerre materiális-gazdasági kategória, materiális-újratermelési kategória és társadalmi-gazdasági kategória, a társadalmi-gazdasági viszonyok kategóriája. Ezért a törvénytervezet a jövedelmi kategóriákat dialektikus egymás közötti összefonódásukban, feltételezettségükben és összefüggésükben határozza meg. A jövedelemnek a szocialista önigazgatási viszonyok társadalmi-gazdasági kategóriájaként értelmezése azon a meghatározáson alapul, hogy a társadalmi eszközökkel végzett munkából eredő jövedelem társadalmi jövedelem. A most megvalósuló társadalmi-gazdasági átalakulásunkban a társadalmi tulajdon a dolgozóknak az eszközökkel való társulásának társadalmi-gazdasági alapja megvalósulásának fő biztosítéka, vagyis a dolgozónak a társadalmi eszközökkel végzett munkára való jogosultságának biztosítéka. Ezekből az alapvető társadalmi-gazdasági meghatározásokból kiindulva a törvénytervezet értelmében az alapszervezet jövedelme annak az egész társadalmi terméknek a része, amelyet az alapszervezet dolgozói megvalósítanak. Ők a jövedelmet pénz formájában szerzik. Az alapszervezet jövedelme

a munkaeredmények társadalmi elismerése, miközben munkaeredmény fogalma alatt értjük az alapszervezet dolgozóinak munkaeredményeit és az egész társadalmi munka eredményeit. Az alapszervezet jövedelmével az alapszervezet dolgozói rendelkeznek a társadalmi eszközökkel végzett munkára való joguk alapján.

– A jövedelem társadalmi voltának meghatározása kapcsán a törvénytervezet meghatározza anyagi funkcióját is – folytatta Albreht. A jövedelem társadalmi voltának keretében a jövedelem reprodukciós struktúráját is meg kellett határozni. Az újonnan létrejött érték, amely a szerzett jövedelemben nyilvánul meg, az általános és közös munkafeltételek és a társadalom fejlődése közös és általános szükségletei kielégítéséhez szolgáló forrás, továbbá a dolgozók személyi jövedelme és közös fogyasztási eszközeinek forrása, a munka anyagi alapjának bővítésére szolgáló eszközök forrása, valamint a tartalékeszközök megteremtésének és megújításának forrása.

– Az alapszervezet jövedelme a törvénytervezet értelmében a társadalmi tervezés alapja és tartalma, a közös érdekeke megvalósulásának és a szocialista önigazgatási társadalmi viszonyok fejlődésének alapja.

– A törvénytervezetben a jövedelmi viszonyok jogszabályozásában le lettek fektetve a társult munkában az új értékek megteremtése folyamán kialakuló viszonyok. A probléma ilyen megközelítése hatott ki az egész témakör feldolgozására, felosztására. Előtérbe kerültek az új értékek megteremtésében és a munka, valamint az eszközök igazgatásában fennálló viszonyok. Ezen viszonyok meghatározásából következik a jövedelmi alapok egészének és minden egyes szegmentumának meghatározása.

Ezáltal a jövedelmi viszonyok kidolgozásának módja mentes lesz az olyan hozzáállástól, amely a jövedelemszerzést az értékek megteremtésében és a jövedelem megvalósításában fennálló viszonyoktól függetleníti, ellenben a jövedelem elosztásában a viszonyokat kizárólag az újratermelési szükségletektől, illetve a fogyasztástól – akár termelési, akár közös vagy személyi fogyasztársól van szó – teszi függővé.

A jövedelem a folyó- és holtmunka eredménye

Az önigazgatási társadalmi-gazdasági gyakorlatban a jövedelmi viszonyok fejlődése szempontjából igen fontos – mondta Roman Albreht – a jövedelem belső, társadalmi-gazdasági felépítése. A törvénytervezet szerint az alapszervezet jövedelmét képezi az a jövedelemrész, amely a társadalom fejlődésének és a munka közös és általános feltételeinek megteremtését szolgáló általános és közös szükségletek eszközeinek forrása, továbbá az a jövedelemrész, amely a személyi jövedelmek és a közös

fogyasztás eszközeinek forrása, valamint a munka anyagi alapja bővülésének és a tartalékok megújulásának forrása. A jövedelem társadalmi-gazdasági megoszlásának ilyen módja jelentős a társadalmi újratermelésben a materiális-gazdasági viszonyok szempontjából és a társadalmi-gazdasági viszonyok szempontjából is.

Így a társadalmi termelőerők fejlődésével közvetve vagy közvetlenül kapcsolatban álló társadalmi fejlődés és a munka közös és általános feltételeinek alakulása a munka és a társadalmi fejlődés közös és általános feltételei szempontjából közvetlen kapcsolatba kerül az anyagi termelésben megvalósuló társadalmi munkával, valamint annak szükségleteivel és érdekeivel. Ezáltal önigazgatási alapokon összhangban kerül a jövedelemnek az a része, amelyet a munka és a társadalom fejlődése közös és általános feltételeinek fejlesztésére fordítanak, és az a része, amelyet tiszta jövedelemnek neveznek.

– A tiszta jövedelem társadalmi-gazdasági kategóriája a személyi fogyasztás és a társadalmi akkumuláció közötti ellentét, az ellentétek dialektikus egységébe történő átalakulásnak sajátos formája, amely a dolgozóknak a társadalmi eszközökkel végzett munkára való jogából következő jövedelmi viszonyokban megnyilvánuló társadalmi-gazdasági meghatározottság alapján valósul meg. Az alapszervezetek dolgozói meghatározott önigazgatási jogaikkal és kötelezettségeikkel összhangban önállóan alkotnak a társadalmi újratermelésben az egymás közötti kapcsolatok és függőségek viszonyainak alapjáról szóló megegyezések, tervek és más megegyezések alapján.

– Az önigazgatású társadalmi gyakorlatban a jövedelmi viszonyok fejlesztése szempontjából különös jelentőségű a gazdálkodásnak az eszközökkel való társítása, ami az alapszervezet jövedelemszerzésének és a dolgozók személyi jövedelme egy része megvalósulásának egyik alapja. Ez a jövedelmi viszonyok keretében meghatározza a dolgozók viszonyát a holt munkát magukba foglaló eszközökkel szemben.

– A holt munka társadalmi-gazdasági kategória, amely alatt a termelőeszközök illetve a társadalmi újratermelés eszközei értendők. A társadalmi-gazdasági viszonyok nyelvén kifejezve a holt munka alatt a dolgozók egymás közötti társadalmi-gazdasági viszonyát értjük, a társadalmi tulajdont képező társadalmi eszközökkel szemben.

A munka eredményét képező jövedelem a folyó munkával és a holt munkával való olyan gazdálkodásnak az eredménye, amely lehetővé teszi a folyó munka termelékenységének fokozását. Olyan feltételek mellett, amikor a gazdasági motiváció a munkában a dolgozók érdekeltségének feltétele, elkerülhetetlen, hogy a társadalmi-gazdasági alapba az alapszervezet jövedelemszerzési alapjait is, és a dolgozók személyi jövedelmének elsajátítását is beépítsék a holt munkával való gazdálkodás ered-

ményeitől függően, hogy ezáltal kedvezőbb feltételek alakuljanak ki a folyó munka termeléknységének fokozására.

– Ha a társadalmi tulajdon keretében kialakuló társadalmi-gazdasági viszonyok kapcsán beszélünk az eszközökről, ezek elvesztették a tőke osztályjellegét, mert a dolgozók ellenőrzése alá kerültek. Most azonban meg kell határozni a dolgozók és eszközök közötti társadalmi-gazdasági kapcsolatot, továbbá a társadalmi-jogi szubjektumai közötti társadalmi-gazdasági viszonyokat az eszközökkel szemben, illetve a társadalmi újratermelésben az eszközökkel való gazdálkodással szemben.

– Az eszközök gazdasági szerepe és az eszközökkel való gazdálkodás eredményességének gazdasági érdekeltsége – folytatta Roman Albreht – nem változik meg csupán a termelési viszonyok társadalmi-gazdasági alapjainak változásával. Az árutermelés feltételei között továbbra is ugyanolyan jelentős tényező marad, tekintet nélkül a megváltozott társadalmi viszonyokra. A szocialista társadalom nem hunyhat szemet e ténye előtt, sőt e tényező figyelembe vételével a jövedelmi viszonyok megfelelő társadalmi-gazdasági alapját kell meghatározni. Ebbe be kell építeni azokat a társadalmi-gazdasági elemeket, melyek függővé teszik az eszközökkel való gazdálkodás eredményeit és az alapszervezet jövedelemszerzését, valamint a dolgozók személyi jövedelmének elsajátítását. A szocialista önigazgatási viszonyok előnyösségének éppen a holt- és folyó munka közvetlen társulásában, valamint az e társuláson alapuló termelékenységben és az egész társadalmi munka ésszerűségében kell megnyilvánulni és magát igazolni.

A jövedelem szerzésének és elosztásának motívumai

– Az eszközökkel való célszerű gazdálkodás érdekében a jövedelmi viszonyok társadalmi-gazdasági alapjában a motivációs komponensek hatásának alapvető társadalmi mércéi a munka eredményének növekedése, illetve a folyó munkában elért társadalmi-gazdasági hatékonyság növekedése, miközben a folyó munkában kiegészítő társadalmi eszközöket, vagyis a folyó munkában más szervezetekkel való együttes termelés illetve munka eredményeit angazsálják. Tisztán gazdasági szempontból szemlélve a viszonyok egyetlen olyan rendszere sem lehet sikeres, amelyben az értékek megteremtésének folyamatában a munka társadalmi szubjektumának meghatározott társadalmi funkcióit valamilyen módon nem fedi az eredményekben való részesedése, mely eredmények ezen az alapon valósulnak meg. A jövedelmi viszonyok társadalmi-gazdasági alapjának ilyen hiányossága mellett az eszközökkel való gazdálkodás társadalmi-gazdasági hajtóerő nélkül maradna. Ezáltal továbbra is nyitott

kérdés maradna az eszközökkel való gazdálkodás célszerűségének, az eszközök társításának, az eszközök gazdaságos felhasználásának stb. kérdése. A dolgozók személyes érdekeltsége megfelelő motiváció nélkül maradna. Ily módon az eszközökkel való gazdálkodás teljes mértékben a társult munka dolgozóinak szabad akaratára lenne bízva.

– A munka és a termelés szubjektumainak gazdasági meghatározásai azonban állandóan alakulnak azoknak a társadalmi-gazdasági komponenseknek a hatása alatt, amelyek objektíven meghatározzák helyzetüket a társadalmi újratermelésben. Amennyiben nincsen meg a társadalmi-gazdasági függőség az eszközökkel való gazdálkodás eredményeinek, az alapszervezet jövedelmének és a dolgozók jövedelmének megvalósítása között, abban az esetben rendszerint a fogyasztói ösztönösség társadalmi gazdasági komponensei hatnak, és kielégíthetetlen pénzéhséget eredményeznek. Az ilyen fogyasztói ösztönösség jó talaj a társadalmi eszközökkel való célszerűtlen gazdálkodáshoz, az eszközök elfecséreléséhez, az egyes szervezetekbe való szűk látókörű bezárkózáshoz, és az eszközök társításának elkerüléséhez stb.

– Mindez objektív lehetőséget nyújt a dolgozóktól az eszközök elidegenítésének legkülönbözőbb formáinak és lehetőséget nyújt azok önkényes felhasználására. Ez viszont lényegében a jövedelmi viszonyoknak illetve a dolgozók kezében levő és ellenőrzése alatt álló eszközök és munka társítása kulcsfontosságú pontjainak megsemmisítéséhez vezet. Ebből az a következtetés vonható le, hogy társadalmi-gazdasági viszonyaink között egyáltalán nem lehet a dolgozók önigazgatását megvalósítani, ha a jövedelmi viszonyok társadalmi-gazdasági alapjaiba nem építjük be a dolgozók gazdasági motiválását, amely a dolgozókat arra ösztönzi, hogy saját érdekükben úgy gazdálkodjanak az eszközökkel, hogy azok a társadalmi újratermelésben állandóan angazsálva legyenek.

A dolgozóknak az eszközökkel célravezető gazdálkodásra való társadalmi-gazdasági motivációjának módja igen jelentős a gazdálkodás gazdasági effektusa szempontjából, valamint a gazdálkodás alapján kialakuló termelési viszonyok aspektusából. Ezért a motiváció társadalmi-gazdasági komponenseinek meghatározása nem lehet dolgozónak mint egyénnek, illetve a dolgozók egyes csoportjainak ügye. E megoldásnak az alkotmányos rendelkezéseken kell alapulnia, és a dolgozók társadalmi megállapodásával kell kialakítani.

A motiváció egyik formája a társult jövedelmet felhasználó alapszervezet folyó munkájában póteszközök felhasználásával megvalósított megnövekedett jövedelemből való részesedés joga. Ilyen alapon jogosultak a jövedelemből való részesedésre azok a dolgozók, akik a jövedelmet más dolgozók munkájával társítják, mely tartalmazza az eszközök visszatérítését

és használati térítményét a dolgozók által meghozott, a törvénnyel összhangban kidolgozott önigazgatási megegyezésben előírt módon.

– A munka és az eszközök társításának másik motívuma – mondta Albreht – az alapszervezetben dolgozók érdekeltsége, hogy társítsák a jövedelmet más alapszervezetben dolgozók munkájával, annak érdekében, hogy azoknak az alapszervezeteknek a termelési képességének fejlődése által biztosítsa saját munkájukhoz a megfelelő minőségű és rendszeresen leszállított nyersanyagot, energiát, felszerelést stb. Ezúton az alapszervezetben a dolgozók, akik a jövedelmet más szervezetek dolgozóinak munkájával társítják, közvetlenül érdekeltek saját folyó munkájukban a termelékenység növeléséből eredő jövedelem társításában és ezen az alapon megvalósuló jövedelem növekedésében.

– A társult munkában és a társadalomban a szocialista önigazgatási viszonyok fejlesztése és megszilárdítása szempontjából különösen jelentős, hogy a törvénytervezetben teljes mértékben kidolgozott, pontosan definiált és institucionális szempontból meghatározott a dolgozóknak valamint a társult munka és a társadalmi-politikai közösségek szubjektumainak munkafelelőssége, gazdasági, önigazgatási és társadalmi felelőssége. A törvénytervezet normatív alapul szolgál a társadalomban és a társult munkában a fizikai és jogi személyek felelőtlen magatartásának megakadályozásához a munka- a társadalmi eszközök kezelése, valamint a fizikai és jogi személyek jogainak megvalósulása kapcsán.

A dolgozók viszonyai a termelésben és a társadalmi tevékenységekben

– A törvénytervezetben feldolgozott jövedelmi viszonyok egyik igen jelentős része az anyagi termelésben dolgozóknak és más társadalmi tevékenységekben dolgozóknak viszonyai alapjául szolgáló társadalmi-gazdasági alapok. A törvénytervezet más társadalmi tevékenységek fogalmával a társult munka több komplexumát fedi. Ide tartoznak a tudományos kutatások, oktatás, kultúra, közművelődés, egészségügy és egyéb tevékenységek. Ide tartoznak az adminisztrációs tevékenységek a munkaközösségekben, a társult munkaszervezetekben, a társadalmi-politikai közösségek és szervei tevékenységének keretében, a társadalmi-politikai szervezetek és azok szervei tevékenységének keretében, a társadalmi-politikai szervezetek, szövetkezetek, társadalmi szervezetek tevékenységének keretében stb.

– E viszonyok társadalmi-gazdasági alapja a munka szabad cseréje, amelyet az alkotmányos rendelkezések értelmében A társult munkáról szóló törvény tervezete közvetlenül kidolgoz, és intézményes formáját meghatározza.

– A használati és szolgáltatási értékek termeléséből eredő jövedelem a társadalmi munka különböző munkaterületeken való megosztásának alapvető és sarkalatos társadalmi-gazdasági mércéje, és minden társadalmilag szükséges munka termelési effektusa ezen keresztül nyilvánul meg. Minden, ami ellentétben áll e társadalmi mércékkel, és minden ami vele szembeszegül, – akár az anyagi termelés keretein belül, akár a más társadalmi tevékenységekben, – magával az emberi munka értelmével kerül ellentétbe. Az emberi munka célja használható értékeke előállítása és senki sem fogyaszthat olyan dolgot, ami nem az anyagi termelés folyamán készült.

– E társadalmi-gazdasági autoritásnak és nem az anyagi termelés egyes dolgozói autoritásának alá kell vetni magukat nemcsak a termelő-munkásoknak, hanem a társadalmi munka minden területén dolgozóknak is, természetesen a társadalmi munka minden területe viszonylagos önállóságának tiszteletben tartása mellett.

– Az anyagi termelésben dolgozók és más társadalmi tevékenységekben dolgozók közötti viszonyok – hangsúlyozta ki Roman Albreht – nem alapulhatnak a társult munka egyik részének alárendeltségén és a másik részének monopóliumán, hanem az egyenjogúságon, amelyre épülhet a munka szabad cseréje.

A társult munka más területeinek dolgozói mint pl: tudományos kutatómunkában dolgozók, oktatás, egészségügy dolgozói stb. munkájuk eredményével hatnak a termelőerők egyes komponenseinek kialakulására mint pl. a tudományos vívmányok alkalmazása a termelésben, a dolgozók szakképzettségének foka, a természeti kincsek felfedése munkaszervezés stb. Eszerint e tevékenységek hozzájárulnak a termelőmunkában a termelékenység fokozásához.

– A társadalmi tevékenységek a munka szabad cseréje folyamán szerzik jövedelmüket az általuk végzett munka kvalitásától és kvantitásától függően, az egymás közötti viszonyokat pedig megegyezéssel rendszabályozzák, a társadalmi-politikai közösség meghatározott szerepe mellett. Az egyes tevékenységek természetétől függően az anyagi alap eszközeiről a dolgozók külön megállapodnak. Természetesen ezeket a viszonyokat csak viszonylag lehet a piactól függetlenül rendezni. Valójában a piac törvényszerűsége áthatja a viszonyokat, mert az átfogóan szemlélt viszonyoknak követniük kell a piac azon törvényszerűségeit, amelyek a piacgazdálkodás feltételei mellett befolyásolják az anyagi termelést. A dolgozók egymás közötti viszonyaikat az egyenjogú döntéshozatal elve alapján rendezik.

Elvben ugyanazon az alapon rendezik a viszonyaikat az alapszervezetekben dolgozók és a munkaközösségekben dolgozók. Nem áll fenn társadalmi-gazdasági különbség az alapszervezetek dolgozói és a közös szol-

gálatokban dolgozók között a szocialista önigazgatási termelési viszonyokkal meghatározott helyzetük tekintetében.

A rendelkezések első komplexuma, amelyre fel kell figyelni az, amelyekkel a törvénytervezet intézményesíti a munkaközösségekben a dolgozók egyenjogúságát a társadalmi eszközökkel végzett munkára való alkotmányos joguk tekintetében és a szocialista önigazgatási termelési viszonyokban helyzetük tekintetében. Gyakorlatilag az alkotmányos rendelkezések olyan magyarázatának túlhaladása ez, amely a munkaközösségek dolgozóitól elvitatta a saját önigazgatási aktusaikra, saját igazgatási szerveikre, a közös igazgatási szervekbe delegált küldöttekre való jogaikat, továbbá tevékenységük természetétől függően a közös jövedelem szerzésre való jogukat stb.

A második komplexumba tartozó rendelkezések azt az elvet tartalmazzák, amely szerint a munkaközösségre nem lehet átvinni a társult munkaszervezet illetve társadalmi-politikai közösség igazgatási szervének hatáskörébe tartozó teendőket. Ez egy ún. védelmi mechanizmus, amely megakadályozza, hogy munkaközösségben dolgozók kisajátítsák az igazgatási hatalmat, hogy ezáltal mások munkáját magukéi alá rendeljék. Ez a mechanizmus megakadályozza a technokrata illetve bürokrata igazgatási monopólium kialakulását a technostruktúra keretében.

A harmadik figyelemre méltó komplexum a törvénytervezetben a munkaközösségek megközelítése. A törvénytervezet irántuk, mint élő, dinamikus, organizmus iránt viszonyul. Feltételezése szerint a fennálló munkaközösségek összetételük szerint nagyon heterogének. Olyan tevékenységek csírái is előfordulnak, amelyek fejlődésük folyamán megérhetnek azokra a feltételekre, hogy e tevékenységeket végző dolgozók alapszervezetet szervezzenek

A személyi és társult munka összekapcsolásának lehetőségei

Roman Albreht a továbbiakban beszélt a személyi munkának az önigazgatási társult munka rendszerével való összekapcsolásának társadalmi-gazdasági alapjairól. A tapasztalataink – mondta Albreht –, azt bizonyítják, hogy társadalmunk jelenlegi fejlettségi fokán a polgárok tulajdonában levő eszközökkel végzett munka meghatározott társadalmi szükségletek kielégítésére – hasznos és szükséges. Olyan feltételek mellett, amikor a társadalmi védelmi mechanizmus megakadályozza a polgárok tulajdonában levő eszközökkel végzett személyi munkának kapitalista termelési móddá alakulását, és olyan feltételek mellett, hogy a társadalmi eszközökkel végzett társult munka teljes egészében uralja a társadalmi újratermelésben

a viszonyokat, a polgárok tulajdonában levő eszközökkel végzett személyi munka a társult munka kiegészítője és nem antitézise.

– Ezeknek az ismereteknek birtokában és az alkotmány rendelkezései alapján A társult munkáról szóló törvény tervezete széles lehetőséget nyújt a polgárok tuljadonában levő eszközökkel végzett munka és társult munka kapcsolatára, valamint a személyi munkának társult munkává válására. Az ilyen nemű kapcsolat megvalósulása már megkezdődött az önigazgatási gyakorlatban. Ily módon lehetőség nyílik arra, hogy a munkaeszközök fejlődésénél és korszerűsödésével motivált fejlődést a személyi munkában ne akadályozzák azok a korlátok, amelyek az osztály-jellegre, vagyis arra irányulnak, hogy a személyi munka ne váljék kapitalista termeléssé – tehát lehetőség nyílik arra, hogy termelőeszközök fejlődésével haladjon a személyi munkával végzett termelés is, de csak a társult munkával összefonódva.

A társult munkáról szóló törvény tervezete az ilyen kapcsolatot és társulás különböző formáit irányozza elő.

A polgárok tulajdonában levő eszközökkel végzett személyi munka és a társult munka dolgozóinak munkája közötti viszonyok társadalmi-gazdasági alapjának ilyen meghatározása lehetővé teszi, hogy a polgárok tulajdonában levő eszközökkel végzett munka, illetve termelés kövesse a munkaeszközök fejlődését, annak ellenére is, hogy a társadalmi védelmi mechanizmus gátolja a kapitalista termelési móddá fejlődését, és lehetővé teszi a személyi munkának a társult munkával való kapcsolatát, a személyi munkának társult munkává való alakulását.

A viszonyok fejlődése nemcsak termelési szempontból jelentős, hanem a társadalmi viszonyok alakulása szempontjából is.

Végezetül Roman Albreht a társult munka önigazgatási megszervezéséről beszélt.

Fordította: *Megadja Ida*